

A *Szellemi Tulajdon Világszervezete (WIPO)* kezdeményezésére 1972-ben megalakult az *INPADOC* nevű, bécsi székhelyű nemzetközi szabadalmi dokumentációs központ (International Patent Documentation Center), amelynek feladata a WIPO-hoz tartozó tagállamok szabadalmi hivatalai, valamint két nemzetközi szabadalmi szervezet (Európa Szabadalmi Hivatal és a WIPO Nemzetközi Irodája) által kiadott szabadalmi dokumentumok számítógépes nyilvántartása, különböző kiadványok készítése, valamint online szabadalmi információszolgáltatás. Az INPADOC online elérhető adatbázisa 53 nemzeti szabadalmi hivatal és a két nemzetközi szabadalmi szervezet által kiadott szabadalmi dokumentumok adataira alapozva a szabadalomcsaládok kutatását is lehetővé teszi, egy közös listán sorolva fel egy adott találmányra a különböző szabadalmi hivatalok által kiadott szabadalmi dokumentumok lajstromszámát és néhány országra a szabadalom jogállását is (pl. a szabadalom megszűnése). Az INPADOC adatbázis például a Pergamon InfoLine szolgáltatóközponton is elérhető. Az előzőekben ismertetett szabadalomcsalád-kutatás mellett itt a Nemzetközi Szabadalmi Osztályozás alapján tárgy szerinti kutatás is lehetséges 1970-től. A szabadalomcsaládok – sajnos lényegesen kevesebb országra vonatkozóan – a WPI adatbázisból is lekérdezhetők.

A szabadalomcsalád ismerete a legkülönbözőbb kérdések eldöntését szolgálhatja, így például a szabadalmak ütközésének vagy eltérő voltának megállapítását. A szabadalomcsalád-keresés egy másik célja, hogy megkeressük egy általunk már ismert

szabadalom egy olyan országbeli ekvivalensét, amelynek nyelve jobban érthető számunkra, vagy amelynek a teljes leírásához könnyebben hozzá tudunk férni. Így például egy online szabadalomkutatás során az egyik találati rekord a Hoechst AG egy japánban bejelentett és JP (Kokai) 50-160424 számon nyilvánosságra hozott találmányára vonatkozott. Tekintettel arra, hogy a bejelentést 1975-ben tették közzé Japánban, föltételezhető, hogy az NSZK-beli eredeti bejelentés legfeljebb 1973–74-ben történt meg. Ezek alapján tehát föltételezhető, hogy az eredeti bejelentést is nyilvánosságra hozták az NSZK-ban. Ha a birtokunkban lévő japán közzétételi számot a Derwent WPI adatbázisból lekérdezzük, a találati rekord tartalmazni fogja a szabadalomcsaládot is. Azt fogjuk tapasztalni, hogy a DE 2342229 lajstromszámú NSZK-beli ekvivalens mellett szerepel a HU T013080-as teljes vizsgálatú magyar közzétételi szám is. Ennek alapján a magyar szabadalom lajstromszáma a Szabadalmi Közlönyből némi utánajárással megállapítható. Ezzel az egy lekérdezéssel a japán szabadalmi leírás helyett egy magyar nyelvű leírást adhatunk a felhasználó kezébe, lényegesen megkönnyítve a munkáját.

Ezek a lehetőségek segítenek abban, hogy a feltárt szabadalmakat, illetve a kutatók részéről jelentkező igényeket az online közvetítők célszerűbb módon tudják szolgáltatni, illetve kielégíteni.

Szujó Imre

(Észak-magyarországi Vegyiművek)

A közvetlen felhasználók által végzett keresések a könyvtárosok számának növekedését eredményezhetik

Ha a felhasználók ráébrednek arra, hogy az online keresés milyen költséges és milyen nehéz, értékelni fogják az információközvetítő szakember segítségét.

Mindenesetre növekedni fog azoknak a száma, akik tapasztalt információközvetítő szakemberektől várják jártasságuk növekedését.

A kezdő információkeresőknek három fő problémával kell szembenéznük: ismerhetik a terület szakirodalmát, de a könyvtárosoknak az adott területen való eligazodást segítő eszközeivel nincsenek tisztában; elfelejtik a parancsok sorrendjét és a parancsnyelvek előírásait, mivel nem gyakran végzik a keresést, s kereséseik általában 50%-kal hosszabbak, mint a tapasztalt információkeresőké.

Bár az előfeldolgozó (front-end) rendszerek segíthetik a kezdőt a keresésben, még nem eléggé kifi-

nomultak ahhoz, hogy helyettesítsék az információközvetítő szakembert. E rendszereket bárki használhatja, de a keresés eredményei valószínűleg nem lesznek optimálisak. A hatékony kereséshez arra van szükség, hogy a felhasználó jól ismerje az adatbázisokat, és tudja azokat kezelni; azaz gyakorlatra van szükség. Sajnálatos módon a közvetlen felhasználók gyakran elégedettek saját keresésük eredményeivel annak ellenére, hogy azok nem megfelelőek szakmai szempontból.

Mindezt az *Amerikai Könyvtárosok Szövetségének 1985. évi konferenciáján* mondta el *Donald Case*, aki egyúttal bemutatta az USA Energetikai Minisztériumában végrehajtásra kerülő OAK (Online Access to Knowledge = az ismeretekhez való online hozzáférés) projekteket. A projekt a közvetlen felhasználóval való kapcsolat jövőbe mutató formája: az is-

mereteknek egy területére vonatkozik, hangsúlyozza az alapképzés — beleértve a Boole-féle logikát is — fontosságát, és a felhasználó számára összetettebb, egyedibb modellek felhasználását teszi lehetővé. Az OAK 1986 nyarán lép üzembe az előzetes kísérletek után.

Anne G. Lipow szerint a könyvtárosoknak van jövőjük az ezredfordulón túl is. A Berkeley-ben működő Kaliforniai Egyetem Könyvtártudományi Tanszékének vezetője úgy véli, hogy a “papír nélküli társadalom” eljövételébe vetett hit alaptalan, sőt a könyvtárosok szolgáltatásai iránti kereslet a jövőben növekedni fog. Bár a könyvtárosok 2000-ben is “ugyanazt” teszik majd, mint ma, eszközeik másak lesznek. A felhasználók számára egyre több elektronikus munkahelyet hoznak létre a könyvtárakban, s az elektronikus és optikai lemezen tárolt források éppúgy a könyvtári állományok részei lesznek, mint a nyomtatott dokumentumok. Növekszik a telefonos információszolgáltatás szerepe is. Lipow

szerint nincs más olyan intézmény, amely a könyvtárakhoz hasonló elkötelezettséggel szolgálná az információs igények széles skálájának kielégítését. Az új technikai eszközök előnye éppen abban rejlik, hogy a könyvtárosok minden korábbinál hatékonyabban képesek kielégíteni a felhasználók igényeit.

A BRS és a CL Systems elnöke, William Marowitz az információkereső rendszerek kettős szerepéről szövegezte a tanácskozáson. Mint elmondta, a fő üzletet jelenleg a közvetlen felhasználók által végzett keresések jelentik. A BRS-nél a rendszer üzemóráinak 35%-a szolgálja a közvetlen felhasználókat, s naponta 60–300 jelszót értékesítenek e felhasználók körében. A közvetlen felhasználó kategória növekedése 800%-os, míg a könyvtári felhasználások évi átlagban 25–30%-kal növekszenek.

/Advanced Technology Libraries, 14, köt. 9. sz. 1985. p. 1, 8–9./

(Hegedűs Péter)

Etikai követelmények és az online információs szakemberek

1939 óta az *Amerikai Könyvtárosok Szövetsége* (*American Library Association = ALA*) három etikai kódexet adott ki a könyvtárosok számára. Annak ellenére, hogy az online információközvetítés szerepe az 1960-as évek óta egyre növekvő jelentőségű, még a legutolsó, 1981-ben megjelent etikai szabálygyűjtemény sem alkalmas az online keresést végzők magatartásának szabályozására. Ennek részben az az oka, hogy az online információközvetítők jó része a könyvtárosi szakmai körön kívülről jön. Emellett az online információkeresésben nehezen biztosítható az adatok bizalmas kezelése. Az online keresések költségessége ráirányítja a figyelmet e szolgáltatásra, s ezért eredményeit szigorúbban ellenőrzik.

Az információközvetítők sajátosságai

Lehetne azzal érvelni, hogy az online információs szakemberek nem sokban különböznek a hagyományos referenzkönyvtárosoktól, s az utóbbiakra érvényes etikai előírások — kisebb módosításokkal — az előbbiekre is vonatkoztathatók. Az online kereséseket végzőknek azonban sajátos jellemzőik vannak, amelyek közül elsőként a *közvetítői szerep* emelhető ki. Amíg a nyomtatott információforrásokat a felhasználó számára többé-kevésbé “közvetítő” referenzkönyvtáros eredményeivel elégedet-

len felhasználó saját maga is igénybe veheti a hagyományos indexeket és referálólapokat, addig ez ma még aligha mondható el a számítógépes információforrások felhasználásakor, mivel többnyire csak az online információs szakembernek állnak rendelkezésre a szükséges szakismeretek, a technikai beállítások és a hozzáférési kódok. A közvetítő szakember tehát nem csupán “csatorna”, de akadály is lehet.

Tulajdonképpen bárki online információs szakembernek nyilváníthatja magát: sem a könyvtárosi végzettség, sem az online közvetítő központok tanfolyamainak elvégzését tanúsító bizonyítvány nem nyújt elegendő garanciát a keresési eredmények *minőségére*. A felhasználó pedig aligha képes a profeszionális szolgáltatás minőségét megítélni.

Tekintettel arra, hogy többnyire *közvetlenül a felhasználók* fizetnek a szolgáltatásért — s ez a harmadik fő sajátosság —, az eredményeket nagy várakozás előzi meg, s a szolgáltatás nyújtóját is közvetlenül felelősnek tartják a szolgáltatás minőségéért.

A kereső kompetenciája

A felhasználónak nehézséget okoz a keresési eredmények és a keresést végző szakember *jártasságának* értékelése. Az adatok “rejtett” volta a gépi